

Περὶ τοῦ Μιθριδάτου πολλὰ ἐγράφησαν καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους· ἡ κατὰ τῆς πανισχύρου Ῥώμης μακρὰ πάλῃ του διηρῶνισε τὸ ὄνομά του, αἱ τραγικαὶ περιπέτειαι τοῦ βίου του ἐνέπνευσαν καὶ ποιητὰς καὶ καλλιτέχνας, καὶ ὅμως πρῶτον ἤδη ἀφιερῶται εἰς αὐτὸν εἰδικὴ μονογραφία, ἐκτενὴς καὶ σπουδαία. Τὸ ἔργον ἐπεχείρησεν ὁ γνωστὸς καὶ παρ' ἡμῖν γάλλος λόγιος κ. Θεόδωρος Ῥεϊναχ, τὸ ἐξετέλεσε δὲ μετὰ πλήρους ἐπιτυχίας⁽¹⁾. Ἀνεξαρτήτως τῆς ἀξίας του, τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ῥεϊναχ ἐνδιαφέρει ἡμᾶς, καθόσον ἡ ἱστορία τοῦ Μιθριδάτου συνέχεται ἀναποσπάστως μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὁ μεγαλεπήβολος βασιλεὺς τοῦ Πόντου, ἀναλαβὼν τὴν συμπλήρωσιν τοῦ διακοπέντος ἔργου τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἠθέλησε νὰ εὐγκροτήσῃ κράτος Ἀσιατικοευρωπαϊκόν, ἐκπροσωποῦν τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Ὅτι ἀπέβλεπεν εἰς τοῦτο μαρτυρεῖται ὅχι μόνον ἐκ τῶν χωρῶν, εἰς τὰς ὁποίας διὰ τῶν πολέμων του κατώρθωσεν ἢ ἐπροσπάθει νὰ ἐκτείνῃ τὰς κατακτήσεις του, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν διπλωματικῶν συνδυασμῶν τῆς προβλεπτικῆς πολιτικῆς του. «Ἐπεριεδό-
»μενος ἐξ ἐνὸς εἰς τὴν Ἰρανικὴν καταγωγὴν του
»παρουσιάζεται ὡς διάδοχος τοῦ τε Δαρείου καὶ
»τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἐν ᾧ ἂψ ἑτέρου
»προσελκύει τοὺς Ἕλληνας, κεντῶν τὴν ἐθνι-
»κὴν φιλοτιμίαν των. Ὅτε μὲν περιθάλπει
»εἰς τὴν αὐλὴν του Αἰγύπτιον ἡγεμονόπαιδα
»εἴτε ὡς ὁμηρον εἴτε ὡς ὑποτελῆ του ἐπιδόξον
»διάδοχον τῶν Πτολεμαίων, ὅτε δὲ ἐνεργεῖ
»κρυφίως εἰς Συρίαν ὅπως ἐξασφαλίσῃ δι' ἐαυ-
»τὸν τὸ διαμφισβητούμενον διάδημα τῶν Σε-
»λευκιδῶν. Ἀλλ' ἐνώπιον αὐτοῦ ὕψουται πρός-
»κορμυα, ὅμοιον τοῦ ὁποίου δὲν ἀντιμετώπισεν
»ὁ μέγας Μακεδὼν κατακτητὴς. Τὸ πρόσκορ-
»μυα τοῦτο ἦτο ἡ ἀκαθέκτος ἰσχὺς τῆς Ῥώμης,
»ἥτις, κυρία ἤδη τοῦ ἐνὸς ἡμίσεος τοῦ Ἑλλη-
»νικοῦ κόσμου, ὠθεῖτο μοιραίας καὶ εἰς τοῦ ἄλ-
»λου ἡμίσεος τὴν κατάκτησιν. Τὴν Ῥώμην ὁ
»Μιθριδάτης δὲν ἐπολέμησεν ἐμπορούμενος μί-
»σους κληρονομικοῦ καὶ ἐμφύτου ὡς ὁ Ἀννίβας.
»Τὴν ἐπολέμησεν ἐξ ἀνάγκης, οὐδαμῶς ὄνειρο-

(1) Mitridate Eupator, Roi de Pont, par Théodore Reinach. Paris, Firmin Didot et Cie εἰς μέγα σον σ. XVI καὶ 494.

κρᾶς Ἀσίας, τὴν Καππαδοκίαν, τὴν Παφλαγονίαν, τὴν Βιθυνίαν καὶ τὴν Ἀρμενίαν· ἡ πρὸς μεσημβρίαν διέλιξις τῶν σχεδίων του δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ ἐπιφέρει τὴν πρὸς τὴν Ῥώμην σύγκρουσιν. Αὕτη ἐπῆλθε κατὰ τὸ 89 π.Χ., εὐθὺς δ' ἀπ' ἀρχῆς προσέλαβε τὸν χαρακτῆρα πάλης μεταξύ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας. Οἱ ἐν Ἀσίᾳ καὶ οἱ ἐν Εὐρώπῃ Ἕλληνες, καίτοι ὑπὸ διαφόρους ὄρους ὑφιστάμενοι τὴν ἀπώλειαν τῆς ἀνεξαρτησίας, ἐτάχθησαν ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου, ὑποσχομένου εἰς αὐτοὺς νέαν περίοδον ἐθνικῆς ἀνθυπαρξίας καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν ὅσων δεινῶν συνεπέφερεν ἡ ξένη κατὰκτησις.

»Τὰ ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς εἰσπραττόμενα ἔσοδα ἦσαν μέγαρα καὶ ἑαυτὰ, ἀλλὰ πολὺ μεγαλείτερα ἦσαν τὰ ἐμμέσως παρὰ τῶν κατοίκων ἐκμυζώμενα ποσά. Τὸ διπλάσιον τοῦλάχιστον τῶν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰσερχομένων κατέβαλλον οἱ φορολογούμενοι ὅπως κορῶσαι τοὺς εἰσπράκτορας τοὺς εἰς ἀπάσας τὰς βαθμίδας τῆς κυβερνητικῆς κλίμακος ἀντιπροσώπους τῆς ἐξουσίας, καὶ τοὺς ἐκ παντοίων καταχρήσεων πορίζομένους ἄνομα κέρδη. Οἱ δὲ οὕτω καταπιεζόμενοι οὐδεμίαν εἶχον καταφυγὴν. Ἐν Ῥώμῃ, ἰδίως ἀπὸ τῆς μεταρρυθμίσεως τῶν Γραμμῶν, οἱ δικασταὶ ἐξελέγοντο ἐκ τῆς αὐτῆς τάξεως, εἰς τὴν ὅποιαν ἀνῆκον οἱ ἐν Ἀσίᾳ ἀδικούντες· ὥστε οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ ἐκ τῶν δικαστηρίων ὁ ἀδικούμενος Ἕλλην, καὶ μάλιστα ὁ Ἀσιάτης Ἕλλην. Οἱ εὐφυέστεροι τῶν συνηγῶρων σκώμματα μόνον καὶ ὕβρεις ἐξεσφενδύοντες κατὰ τοῦ σκυλογολίου ἐκείνου. Ὡς μάρτυς, ὁ Ἕλλην ἦτο ὑποπτος.—ὡς ἐνάγων, οὐδεμιᾶς ἀπήλαυε συμπαιδείας,—ὡς ἐναγόμενος δὲ ἐθεωρεῖτο ἐκ προοιμίων ἄξιος καταδίκης. »Ο ἄρμοστής τῆς ἐπαρχίας ἦτο συνήθως εὐπατρίδης σπαταλὸς καὶ καταχρεως, κύριον ἔχων μέλημα τὸ πῶς νὰ θησαυρίσῃ πλεיותרὰ χρήματα κατὰ τὴν βραχείαν τῆς ἀρχῆς του διάρκειαν, κατὰ συνέπειαν δὲ ἐκλείε τοὺς ὀφθαλμούς, ἀφίνων τοὺς τελώνας καὶ εἰσπράκτορας ἡσυχούς, καὶ οὗτοι ἀφ' ἐτέρου ὑπεβοήθουν τὰς καταχρήσεις ἐκείνου ἢ καὶ διενέμοντο μετ' αὐτοῦ τὴν λείαν των.... Χάρης εἰς τὴν τοιαύτην καταθλιπτικὴν διοίκησιν, ἡ Μικρὰ Ἀσία ἔβαινε ταχέως πρὸς τελείαν καταστροφὴν.... Οἱ ἀπηλπισμένοι κάτοικοι τῆς δὲν ἐτόλμων νὰ σκεφθῶσι περὶ ἐπαναστάσεως, τῆς ὁποίας τὸ πιθανώτερον ἀποτέλεσμα θὰ ἦτο τὸ νὰ γείνη βαρύτερος ἐτι ὁ ζυγός, ἀλλ' ἐπερίμενον ἐν σιωπῇ τὴν ὥραν τῆς ἐκδικήσεως, ἐλπίζοντες καὶ κρυφίως ὑποκινούντες τὴν ἔλευσιν ξένου ἔξωθεν ἐλευθερωτοῦ. Ἄν αἴφνης ὑπέφωσκεν ἀκτίς ἐλπίδος, ἂν ἀπαξ ἡ ἀήττητος

»Ῥώμη ἐφαίνετο ὑποχωροῦσα, τότε ἡ ἐκρηγξίς ἤθελεν ἐπέλθῃ τόσον μᾶλλον βιαιοτέρα καθόσον ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ.»

Ἐνῷ τοιαῦτα ἐπασχον ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους οἱ Ἕλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ἐνῷ αἱ Μακεδονικαὶ δυναστεῖαι τῶν Λαγιδῶν καὶ τῶν Σελευκιδῶν ἔπνεον τὰ λoίσθια, ἡ Ῥώμη αὐτὴ ἐσπαράσσετο ὑπὸ ἐμφυλίων διχονοιῶν, αἱ ὁποῖαι, ἀν' ἀνακλόμεναι καὶ ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας, ἐφαίνοντο παραλύουσαι ἢ ἐξουδετεροῦσαι τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν τῆς. Ἡ πολιτικὴ ἀκαταστασία ἐντὸς τῆς Ῥώμης ἐπέφερε τὴν χαλάρωσιν τῆς πειθαρχίας ἐκτὸς αὐτῆς. Οἱ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ῥώμης πολεμοῦντες στρατοὶ, μὴ ὑπέκοντες εἰς ἐνείκην ὡς ἄλλοτε διεύθυνσιν ἐξεπροσώπου ἐν τῇ ξένῃ τὰς ἀλληλομαχούσας ἐν τῇ πατρίδι φατρίες. Ὁ Μιθριδάτης ἐπωφελήθη τῆς περιστάσεως πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σκοπῶν του. Αἱ πρῶται ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐπιτυχίαι του ἐνέπλησαν θάρρους καὶ ἐλπίδων τοὺς ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς Ῥώμης Ἀσιάτας Ἕλληνας, αἱ δ' ἐλπίδες ἐκείνων μετεδόθησαν καὶ εἰς τοὺς πέραν τοῦ Αἰγαίου ἀδελφούς των.

»Οἱ ἐν Εὐρώπῃ Ἕλληνες δὲν εἶχον τοὺς αὐτοὺς λόγους, καθὼς οἱ ἐν Ἀσίᾳ, ὅπως ἐξεγερθῶσι κατὰ τῆς Ῥώμης. Ἐκ πρώτης ἀρχῆς ἡ ξένη κατὰκτησις προσέλαβεν ἐκεῖ χαρακτῆρα ἡῆπιον καὶ εὐμενῆ, οὐδ' ἐπεφάνη ἀπροκαλυπτos μετὰ τῆς συνήθους συνοδείας ἀνθυπατῶν καὶ τελωνοφυλάκων καὶ βασανιστηρίων. Ὁ κατὰ τῆς Μακεδονίας ἀγὼν παρέσχεν εἰς τὴν Ῥώμην ἀφορμὴν πρὸς ἀνάμειξιν εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἀνείμχθη ὑπὸ τὸ πρόσχημα οὐχὶ κατὰκτησεως, ἀλλὰ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῆς. Βραδύτερον, ὅτε μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Μακεδονίας ἐπῆλθεν ἡ ἀλόγιστος Ἀχαϊκὴ ἐξέγερσις, οἱ Ῥωμαῖοι ἐπωφελοῦμενοι τῆς εὐκαιρίας ἠδύναντο νὰ παύσωσι σεβόμενοι, ἔστω καὶ κατ' ἐπιφάνειαν, τὰς πρώτας πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐπαγγελίας των, ἀλλ' ἀντὶ τούτου ἐξηκολούθησαν χρώμενοι τῆς νίκης μετριοπαθῶς. Δὲν μετέτρεψαν καὶ τὴν Ἑλλάδα εἰς ἐπαρχίαν, ὡς τὴν Μακεδονίαν. Ἐλαβον μόνον τὰ ἀναπόφευκτα μέτρα ὅπως ἡ ἐπιρροή των ἐξασκηθῇ ἀνεμπόδιστος (σ. 133). Καὶ ὁμως κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς πρώτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ὑπὸ τὴν θορυβώδη ἐκδήλωσιν τῆς πρὸς τὴν Ῥώμην ἀφοσιώσεως, ὁξυδερκῆς παρατηρητῆς ἠδύνατο νὰ διῶδῃ ὅτι ἡ Ἑλλάς ἔφερε βαρέως τὸν ξένον ζυγόν». (σ. 136)

Οἱ ἀπόστολοι τοῦ βασιλεῶς τοῦ Πόντου εὐρον ἐκεῖ τὸ ἔδαφος ἑτοιμὸν πρὸς ἐκρηγξιν. Αἱ Ἀθῆναι ἐτάχθησαν ἀναφανδὸν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὀνειροπολοῦσαι τῆς ἀρχαίας ἐλευθερίας τὴν ἀνάστασιν. Ἀλλ' ἡ ἀφύπνισις ἐπῆλθε ταχέια καὶ σκληρά. Τῆς Ῥώμης οἱ ἐμφύλιοι σπαραγμοὶ

ἦσαν παροδικὴ ἀσθένεια, ἡ δὲ δύναμις τῆς ἔμνε στερεὰ καὶ ἀκαταμάχητος. Αἱ Ἀθηναὶ ἡρμώθησαν ὑπὸ τοῦ Σύλλα, ὁ Πειραιεὺς κατεστράφη, οἱ στρατοὶ τοῦ Μιθριδάτου κατετροπώθησαν, καὶ ἀδυνατῶν οὗτος νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον, κατέθεσε τὰ ὅπλα. Ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ἀγωνιζόμενος ἀπώλεσεν εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης 160 χιλιάδας μαχητῶν· εἰς ἡμισυ ἑκατομμύριον ψυχῶν ἀνῆλθον τὰ θύματα τοῦ πολέμου, χάρις εἰς τὴν ωρότητα τοῦ Σύλλα καὶ εἰς τὰς ἐν Ἐφέσῳ καὶ Δήλῳ σφαγὰς. Ἡ χεὶρ τοῦ νικητοῦ ἐπέπεσεν ἔκτοτε βαρυτέρα ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ πᾶσα ἐλπὶς χειραφετήσεως ἐξέλιπεν ἐφεξῆς. Ἀλλ' ὁ Μιθριδάτης καίτοι νικηθεὶς δὲν ἀπελπιζέται. Προαλείφεται εἰς νέαν πάλην, καὶ μετ' οὐ πολὺ παρουσιάζεται ὡς ἀντίπαλος ἐκ νέου ἐπιφόβος τῆς Ρώμης. Νικᾶται καὶ πάλιν, ἀλλὰ δὲν παύει ἀγωνιζόμενος καὶ ἐλπίζων τροπὴν εὐμενῇ τῆς τύχης, μέχρις οὐ ἐξάντηθεῖς, ἐγκαταλειφθεὶς καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων τέκνων του, μὴ βλέπων διέξοδον εἰς τὴν ἐσχατιάν τοῦ βασιλείου του ἐνθα διωκόμενος εἶχε καταφύγει, προετίμησε τὸν θάνατον τῆς αἰχμαλωσίας. Ὁ ἀδάμαστος γέρων ἐφονεύθη διὰ τῆς ἰδίας χειρὸς ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο πτωμάτων τῶν μετ' αὐτοῦ δηλητηριασθεῖσων θυγατέρων του. Ὁ σκοπὸς του δὲν ἐξεπληρώθη, τὰ σχέδιά του ἐματαιώθησαν, ἀλλ' ἔμεινε ὅμως διὰ παντός προσκεκολλημένον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἐπιθετοῦ Μέρκας, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ ἐχθροὶ του αὐτοὶ καὶ ἡττηθέντα τὸν ἐτίμησαν.

«Δις ὁ Μιθριδάτης προσήγγισεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν, ἀλλ' ἀπέτυχεν δις. Ἀπέτυχεν δὲ, καθὼς μετὰ ταῦτα ἀπέτυχεν ὁ Πομπηϊὸς καὶ ὁ Μάρκος Ἀντώνιος, διότι ἡ Δύσις ἦτο ὑπερτέρα τῆς Ἀνατολῆς ὡς πρὸς τὸ ποῖον τῶν στρατηγῶν, τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ὀπλιτῶν τῆς. Ἰδοὺ διατὶ ἐθριάμβευσεν ἐπὶ τέλους ἡ Ρώμη. Δὲν ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἢ τῆς ἐλευθερίας κατὰ τοὺς διαπληκτισμοὺς ἐκείνους δύο δεσποτισμῶν, τοῦ μὲν ὀλιγαρχικοῦ, τοῦ δὲ δημοκρατικοῦ. Τὰ μεγάλα σχέδια καὶ οἱ ἄπαυστοι ἀγῶνες τοῦ Μιθριδάτου ἀπέληξαν εἰς τραγικὴν ἀποτυχίαν καὶ εἰς τὴν αὐτοχειρίαν τοῦ ἡττηθέντος ἐκείνου τιτᾶνος ἀλλ' οὐχ ἦττον ἢ ἡττὰ του ἐπέφερον ἀποτελέσματα οὐχὶ μικρότερα — δυνατόν μάλιστα εἰπεῖν, ἀποτελέσματα ὅμοια ὧσων ἦθελεν ἐπιφέρει ἡ ἐπιτυχία του.

»Ἐν πρώτοις, ἡ ἐμφάνισις τοῦ Μιθριδάτου, καὶ κατ' ἀρχὰς νίκαι του, ὁ ἐνθουσιασμὸς τὸν ὁποῖον ἐξῆγειρε πανταχοῦ ἔθνα ὑπῆρχον Ἑλληνες, αἱ ἀνκνήσεις καὶ αἱ ἐλπίδες, αἵτινες καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ διέμειναν, πάντα ταῦτα ὁμοῦ διετράνωσαν τὴν ἀδιάσπαστον ἠθικὴν ἐνότητα τῶν διαφόρων χωρῶν ὅσαι

νεῖχον κοινὰ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Ἐγένετο οὕτω καταφανὲς ὅτι, ὅπως μὴ ἐκτεθῇ εἰς ἀνανέωσιν τῆς παλῆς, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξῆλθεν ἐξηντημένη καίτοι νικήσασα, ἡ Ρώμη ὀφείλειεν ἢ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἐξουσίαν τῆς μέχρι τῶν ἀκροάτων σημείων εἰς τὰ ὅποια εἶχε φθάσει τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἢ ἐπιδράσεις, ἢ νὰ παραιτηθῇ πάσης κυριαρχικῆς ἀναμίξεως ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἐκ τῶν δύο τούτων ἐξέλεξε τὸ πρῶτον. Οὕτω δὲ ἡ ὀριστικὴ προσάρτησις ὀλοκλήρου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ μετατροπὴ τῆς μὲν Θράκης, τῆς Κρήτης, τῆς Συρίας εἰς ἐπαρχίας, τῶν δὲ βασιλείων τοῦ Κιμμερικοῦ Βοσπόρου, τῆς Κολχίδος, τῆς Ἀρμενίας εἰς κράτη ὑποτελῆ τῆς Ρώμης, ἦσαν συνέπειαι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἄμεσοι, ἀλλ' ὅπωςδήποτε ἀναπόφευκτοι, τῶν Μιθριδατικῶν πολέμων. Καὶ ἡ Αἰγυπτος δὲ ἦτο ὡς καρπὸς ὄριμος, ἑτοιμος εἰς πτώσιν ἅμα τὸ δένδρον σεισθῇ. Ὅτε καὶ ὁ καρπὸς ἐκείνος ἔπεσεν, ὀλοκλήρος ὁ Ἑλληνισμὸς (ἐξαίρειται τῶν ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ Βαβυλωνίᾳ μεμονωμένων ἀποικιῶν,) εὗρε τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἐνότητα ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὄρους, ὑπὸ τοὺς ὁποίους καὶ ὁ Μιθριδάτης τὴν ἐπέζητησε, ὑπὸ τὴν κραταιὴν δηλονότι χεῖρα κυριάρχου ξένου, ἀλλὰ φιλέλληνος.

»Δεύτερον, διὰ τῆς τοικύτης ἀπορροφήσεως τῆς ἐξελληνισθείσης Ἀνατολῆς, ἡ Ρώμη καθ' ἅπασαν τὴν γραμμὴν τῶν Ἀσιατικῶν συνόρων τῆς εὐρέθη εἰς ἐπαφὴν μετ' ἔθνων ἐχόντων διάφορον ὅλως τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν καταγωγὴν, ἡνωμένων δὲ διὰ τῶν κοινῶν ἱρανικῶν παραδόσεων των, καὶ μὴ ἀλλοιωθέντων ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ μετ' ὅλας τὰς πρὸς τοῦτο ἐνεργείας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του. Τὰ ἔθνη ταῦτα, — Ἰσθρῆς, Ἀρμένιοι, Μῆδοι, Ἀσσύριοι, Ἀραβες, — συσπειρωθέντα ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Παρθικῆς δυναστείας παρέστησαν μετέπειτα ἐνώπιον καὶ ἐναντίον τῆς Ρώμης τὴν ἀληθῆ Ἀνατολήν. Ὁ ἀρχαῖος ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας, ὁ ἐξυμνηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡροδότου, ὁ ἡμισθεσθεὶς διὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του, ἀνεφανη καὶ πάλιν οὔτε συνεκρούσθησαν οἱ δύο ἀντίπαλοι κατακρηταί, ἐξ ὧν ὁ μὲν κατῆρχετο ἐκ τῶν παρρησιῶν τῆς Ἰταλίας, ὁ δὲ ἐκ τῶν ἐρήμων τοῦ Κορασάν. Τὴν ἐπαφὴν μεταξὺ τῆς Ρώμης καὶ τοῦ ἱρανικοῦ στοιχείου ἐπέφερον οἱ Μιθριδατικοὶ πόλεμοι, ἡ δὲ σύγκρουσις ἐξ ἀνάγκης ἐπηκολούθησε τὴν ἐπαφὴν. . . Τὴν νέαν ταύτην περίοδον τοῦ ἀρχαίου ἀνταγωνισμοῦ ἐγκαινίζει ὁ Μιθριδάτης. Αὐτὸς οὗτος, ὁ κατὰ πρῶτον ἐμφανισθεὶς ὡς ὑπέρμαχος τοῦ Ἑλλη-

»νισμού, μετατρέπεται περί τὰ τέλη τοῦ βίου
 »του εἰς ὄντως Ἀσιανὸν μονάρχην. Περικυκλού-
 »μενος ὑπὸ εὐνούχων, ὑπὸ πτωμάτων ἀποκεφα-
 »λισθέντων, ἐκστρατεύων ἐπὶ κεφαλῆς οὐχὶ πυ-
 »κνῶν φαλάγγων, ἀλλὰ σιφῶν συγκειμένων
 »ἐκ τοξοτῶν καὶ ἱππέων ἀτάκτων ἐπικαλεῖται
 »εἰς ἀρωγὴν του, πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ ἐξ Ἰτα-
 »λίας ἐχθροῦ, τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν, ὥστε
 »ἐξ ἑνὸς μὲν ὁ Μιθριδάτης παρίσταται ὡς ὁ ἑ-
 »σχατος διάδοχος τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ Πύρρου
 »καὶ τοῦ Περσέως, ἐξ ἄλλου δὲ φαίνεται ὡς ὁ
 »πρόδρομος τοῦ Ὀρώδου, τοῦ Χοσρόου καὶ, βρα-
 »δύτερον ἔτι, αὐτοῦ τοῦ Μωάμεθ.

»Τελευταία συνέπεια τῶν Μιθριδατικῶν πο-
 »λέμων ἦτο ἡ ἐπελθούσα μεταβολὴ εἰς τοὺς θε-
 »σμούς τῆς Ρώμης. Ἡ τεσσαρακονταετής ἐκείνη
 »παλὴ ἀπέδειξεν ἐναργῶς τὴν ἀνάγκην τοιαύ-
 »της μεταβολῆς, ὑπὸ πολιτικὴν τε καὶ στρα-
 »τιωτικὴν ἔποψιν. Οἱ κατ' ἔτος ἀνανεούμενοι
 »διορισμοὶ τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν διοικητῶν,
 »ὁ περιορισμὸς τῆς δικαιοδοσίας των ἐντὸς τῶν
 »ὁρίων κεχωρισμένων ἐπαρχιῶν, ἡ ἔλλειψις στρα-
 »τῶν μονίμως ὀργανωμένων, ἡ ἀνάθεσις τῆς
 »ἀρχηγίας εἰς δικολόγους ἀμοίρους πολεμικῆς
 »πείρας, ἡ διεύθυνσις τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς
 »ὑπὸ τῆς κυμαινομένης πλειοψηφίας συνελεύσεως
 »πολυπληθοῦς καὶ ἀσταθοῦς, ταῦτα πάντα τὰ
 »κληροδόμηματα τοῦ παρελθόντος δὲν ἠδύναν-
 »το ἢ νὰ καταπέσωσιν ἀπέναντι τῶν ἀενάως
 »ἀνανεούμενων κινδύνων. Τρὶς ἠναγκάσθη ἡ
 »Ρώμη νὰ ἐμπιστευθῇ ἐξουσίαν ἐξαιρετικὴν
 »καὶ ἀπόλυτον εἰς στρατηγούς ἐντεταλμένους
 »τὴν ὑπεράσπισιν ἢ τὴν ἀνάκτησιν τῶν ἐν
 »τῇ Ἀνατολῇ κτήσεών της. Ἐξ αὐτῶν οἱ
 »δύο, ἐπικνεληθόντες νικηταί, δὲν εἶχον ἢ νὰ
 »ἐκτείνωσι τὴν χεῖρα ὅπως καταλάβωσι πλήρη
 »τὴν ἐπὶ τῆς πατρίδος των ἀρχήν. Οἱ τρεῖς ἀλ-
 »λεπαλλήλοι τοῦ Μιθριδάτου ἀντιπαλοὶ, ὁ Σύλ-
 »λας, ὁ Λούκιος καὶ ὁ Πομπήιος ἐκπροσω-
 »ποῦσι τὴν βαθμιαίαν τῆς Ρώμης πορείαν πρὸς
 »τὴν στρατιωτικὴν μοναρχίαν, ἥτις ἀπέληξεν
 »ὀριστικῶς εἰς τὸν Ἰούλιον Καίσαρα καὶ τὸν Αὐ-
 »γούστον. Ἡ αὐτοκρατορία ἦτο ἡ συνέπεια τῆς
 »ἐπεκτάσεως τῶν Ρωμαϊκῶν ἀνακτήσεων ὅσον
 »καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀναρχίας». (1)

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω περικοπῶν ἀρκούντως, νο-
 μίζω, καταφαίνεται ἡ σπουδαιότης τοῦ συγ-
 γράμματος. Μεθ' ὅσης ἐμβριθείας ὁ κ. Ρεῖνάχ
 ἐκθέτει τὰ γενικὰ καὶ φιλοσοφικὰ τοῦ θεματός
 του συμπερασμὰ, μετὰ τσαύτης γλαφυρό-
 τητος ἀφηγεῖται τὰς λεπτομερείας τοῦ δραμα-
 τικοῦ βίου τοῦ Μιθριδάτου, καὶ μετὰ τσαύτης
 ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας περιγράφει τὰς χώρας
 ἐνθα διεξήχθησαν οἱ τε πολεμικοὶ ἀγῶνες καὶ
 αἱ διπλωματικαὶ διαπραγματεύσεις του, ἢ τὰ

διάφορα κράτη, τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς λαοὺς
 τοὺς περιπλεχθέντας εἰς τὸν ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας
 του ἐξεγερθέντα ἀνεμοστρόβιλον. Τὴν σπουδαιό-
 τητα τοῦ βιβλίου συγκιρᾷ χάρις ἐντεχνος ἐξά-
 πτуса τὴν περιέργειαν καὶ τέρπουσα τὸν ἀνα-
 γνῶστην. Εὐχομαι νὰ ἐλκυσθῇ τις ἐκ τῶν ἡμε-
 τέρων νέων λογίων εἰς μετάφρασιν του. Ἡ σύγ-
 χρονος Γαλλικὴ φιλολογία περὶέχει, εὐτυχῶς,
 ὕλην πρὸς μεταγλώττισιν, ἢ καὶ ἀνάγνωσιν,
 σπουδαιότεραν, εὐγενεστέραν καὶ ὠφελιμωτέραν
 τῆς συνήθους χρησιμοποιομένης παρ' ἡμῶν πρὸς
 τὸν διπλοῦν τοῦτον σκοπὸν. Τὸ σύγγραμμα τοῦ
 κ. Ρεῖνάχ, ἡ λαμπρὰ ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς
 φιλολογίας ὑπὸ τῶν δύο ἀδελφῶν Croiset, ἰδοὺ
 βιβλία τὰ ὅποια ἔπρεπε νὰ διαδίδωνται εἰς τοὺς
 Ἕλληνας ἀναγνώστας μεταφερόμενα εἰς τὴν
 γλῶσσαν των. Ἀληθῶς τὸ ἔργον δύσκολον. Ἀνάγκη
 ὁ μεταφραστὴς ὄχι μόνον νὰ γνωρίζῃ καλῶς
 τὸ θέμα, ἔχων τὴν τέχνην καὶ τὴν ὑπομονὴν
 τοῦ νὰ παρακολουθῇ τὸν συγγραφέα ἀνατρέχων
 εἰς τὰς πηγάς, — ἀλλὰ προσέτι καὶ νὰ εἶνε κά-
 τοχος τῆς δεούσης περὶ τὴν γλῶσσαν εὐκαμψίας
 ὅπως ἀποδώσῃ, ἔστω καὶ ἐν μέρει, τὴν ζωὴν
 καὶ τὴν δύναμιν τοῦ κειμένου. Εἰς τὸν μέλ-
 λοντα τυχὸν μεταφραστὴν τοῦ κ. Ρεῖνάχ μίαν
 μόνην σύστασιν τολμῶ ν' ἀπευθύνω· τὸ ν' ἀπο-
 φύγῃ τοὺς περὶ τὸ ὕψος ἀναχρονισμοὺς εἰς τοὺς
 ὑποίους ὁ συγγραφεὺς περιέπεσεν, ἴσως λεληθό-
 τως, ἴσως ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ ν' ἀποτελέσῃ ἐλ-
 κυστικωτέραν τὴν ἀφήγησιν του δίδων δῆθεν
 χροιάν νέαν εἰς τὰ παλαιὰ γεγονότα τὰ ὅποια
 ἐπαναφέρει εἰς φῶς. Ἀλλ' ὅμως ἀποκαλῶν Βαλ-
 κάνια ὄρη τὸν Αἰμον, ἢ Κριμαίαν τὴν Ταυρικὴν
 χερσόνησον, ἐπιφέρει σύγχυσιν μᾶλλον ἰδεῶν ἢ
 τὴν διαφώτισιν τοῦ πράγματος· τὸ αὐτὸ καὶ
 περὶ τῶν λέξεων σουλτάνος, ἡ πασᾶς, ἡ χαρέ-
 μιον, ἐφαρμοζομένων εἰς τὸν Μιθριδάτην, τοὺς
 σατράπας καὶ τὸν γυναικωνίτην του, πρὸς ὑπό-
 δεῖξιν δῆθεν τοῦ Ἀσιατικοῦ χαρακτῆρός των.
 Δεν ἤθελα τολμήσει νὰ παρατηρήσω ταῦτα
 καὶ τὰ παρόμοια ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ μόνου τοῦ
 γαλλικοῦ κειμένου, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ ἐν-
 δεχομένης μεταφράσεως, καὶ ἐπειδὴ συνήθως θεω-
 ρεῖται παρ' ἡμῖν ὡς καλὸν πᾶν τὸ ἐξωθεν, ἰδίως
 δὲ ἐκ Παρισίων ἐρχόμενον, ἐνόμισα ὅτι μοὶ ἐπε-
 τρέπετο νὰ διαμαρτυρηθῶ ἐκ τῶν προτέρων κατὰ
 τοιοῦτου εἶδους ἀπομιμήσεως. Ἀξία μιμήσεως
 παρέχει ἀλλὰ πολλὰ ὁ Γάλλος ἱστοριογράφος
 τοῦ Μιθριδάτου· τὴν ἄκραν φιλοπονίαν του,
 τὴν ἐκτασιν καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν γνώσεών
 του, τὴν προσοχὴν μεθ' ἧς προβαίνει εἰς τὴν
 διατύπωσιν τῶν ὄντως φιλοσοφικῶν του σκέψεων
 τὸ εὐμέθοδον τῆς ἀφηγήσεως, ἐν τέλει δὲ καὶ
 τὴν γλαφυρότητα τοῦ ὕψους του αὐτοῦ, μεθ'
 ὅλας τὰς μικρὰς οὐχὶ δὲ καὶ ἀδίκους, ἐλπίζω,
 ἐπιφυλάξεις μου.

(1) Προσέμειον σελ. VII—XII.